

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 6 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 9 жовтня 2017 р.

e-mail: kalenska.tonya@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-137-140

Каленська А. С. Графічні засоби експресивізації мови сучасних турецьких інтернет-видань / А. С. Каленська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острогоз : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 137–140.

УДК: 811.512.161'42:044.738.5:655.41

Антоніна Станіславівна Каленська,

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

ГРАФІЧНІ ЗАСОБИ ЕКСПРЕСІВІЗАЦІЇ МОВИ СУЧАСНИХ ТУРЕЦЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ

У статті розглядаються графічні засоби експресивізації у текстах турецьких Інтернет-видань. Здійснено аналіз прикладів з використанням літерних та нелітерних прийомів увиразнення текстової канви та виділено їх найбільш поширені різновиди. Особливу увагу у статті приділено поняттю графічних оказіоналізмів та особливому виду деривації – графодеривації.

Ключові слова: графічна гра, мовна гра, експресивізація, засоби вираження експресії, експресиви, мова інтернет-видань, турецький медіапростір.

Антонина Станиславовна Каленская,

Институт филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, г. Киев

ГРАФИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ЭКСПРЕССИВИЗАЦИИ ЯЗЫКА СОВРЕМЕННЫХ ТУРЕЦКИХ ИНТЕРНЕТ-ИЗДАНИЙ

В статье рассмотрены графические средства экспрессивизации в текстах турецких Интернет-изданий. Проведен анализ примеров использования буквенных и небуквенных приемов повышения выразительности текста и выделены их наиболее распространенные разновидности. Особое внимание в статье уделяется понятию графических окказионализмов и отдельному виду деривации – графодеривации.

Ключевые слова: графическая игра, языковая игра, экспрессивизация, средства выражения экспрессии, экспресивы, язык интернет-изданий, турецкое медианпространство.

Antonina Kalenska,

Institute of Philology of the Kiev National University named after Taras Shevchenko, Kyiv

GRAPHIC MEANS OF EXPRESSIVENESS IN MODERN LANGUAGE OF TURKISH ONLINE NEWSPAPERS

This article is dedicated to the problem of the graphic means of expressiveness in the discourse of Turkish online newspapers. Graphic means of expressiveness are determined as specific formations which are followed by graphic modification of redefined component, due to which it is becoming more expressive and draws the reader's attention. Such formations help the author to deliberately underline those significant parts of the article which he considers to be relevant, send the main idea or create an expressive and complex speech. There is also provided a linguistic analysis of alphabetic and analphabetic samples in which the devices of graphic expressiveness are used to make the narrative more expressive. Moreover, these samples were classified according to their typology. All mentioned samples were chosen from the texts of Turkish electronic newspapers. According to the fulfilled analysis, such devices of graphic games as capitalization (usage of capital letters for highlighting some part of semantic segment) and usage of apostrophe as well as their combined forms are viewed as being the most productive way of expressing lingua creativity. This research is based on the latest achievements in modern theories of linguistics and communication so a specific place in this research belongs to the notion of graphic occasional words and a particular type of derivation – «graph derivation» or «graphic word formation». Under the notion of «graph derivation» the author means combining different morphemes inside of one semantic structure, one of which should be highlighted by some type of graphic accentuation. Some scholars used to call such words as hybrids. While examining samples of hybrid words in Turkish mass media there was pointed out that there are lots of word hybrids in which one morpheme is of English origin while the second one of Turkish. Other types of graphic representation of lexical units are described in this article as well.

Key words: graphic game, language game, expressivity, expressive means of language, expressams, discourse of online newspapers, Turkish media.

Мова сучасних засобів інформації, серед яких на новітньому етапі особливу увагу привертають тексти Інтернет-видань, потребує системного розгляду на всіх рівнях її лінгвістичного аналізу. Загальновідомо, що більшість медіатекстів як елементів реалізації графічної системи певної мови мають чітко виражене експресивне забарвлення. З цієї точки зору досить цікавою проблемою у цій галузі постає вивчення питання застосування графічних засобів експресивізації, зокрема графічних ігор у турецькому масмедійному дискурсі.

Мета статті – проаналізувати функціонування різновидів засобів графічної експресивізації та графічної гри у текстах турецьких електронних газет.

У зв'язку з тим, що особливості турецької алфавітної системи та пунктуації створюють придатне середовище для втілення лінгвокреативності працівників медійної сфери, явище графічного увиразнення є продуктивним засобом втілення прагматичних цілей автора.

Актуальність цього дослідження полягає у необхідності здійснити всебічний аналіз прикладів використання мовної гри з графічними засобами в турецькомовному медіапросторі.

Об'єктом запропонованого дослідження виступають лексичні одиниці турецької мови, які відображають функціонування різновидів графічної гри в текстах Інтернет-видань.

У ході дослідження використовується описовий метод та метод компонентного аналізу.

Зацікавленість мовознавців у дослідженні мови ЗМІ пов'язана з появою нових тенденцій, завдяки яким пласт графічних засобів набув нового функціонального навантаження. Виникнення такої мовознавчої дисципліни, як графічна лінгвістика, також сприяло збільшенню інтересу до графічного простору мови медіа-ресурсів. Так, у теорії лінгвістики з'являється поняття «графічна гра». Теорія графічної гри найбільш широко розглянута у контексті вивчення феномену мовної гри такими мовознавцями, як Л. П. Амірі, С. В. Ільєсова, В. З. Санніков, О. П. Сковородніков, С. І. Сметаніна.

Варто зазначити, що поряд із терміном «графічна гра» лінгвісти пропонують низку інших термінів, які позначають цей мовний прийом. Так, В. З. Санніков запропонував у межах мовних ігор виділити «ігри з графікою, орфографією, пунктуацією» [5, с. 54]. Також широко застосовуються терміни «орфографічна гра» та «апострофізація».

Водночас поняття графічних ігор співвідносять з поняттям графічних засобів експресивізації. Дослідниця українського газетного дискурсу Т. В. Коваль пропонує наступне тлумачення: «Графічні засоби експресивізації – це специфічні утворення, що супроводжуються графічними видозмінами переосмислюваного компонента, завдяки чому він більше виразнюється й привертає увагу читача. За їх допомогою автор свідомо підкреслює ті важливі моменти статті, які вважає актуальними, прагне донести до читача основну ідею або створити багатогранне експресивне мовлення» [2, с. 13].

У цій лінгвістичній розвідці послуговуємося терміном «графічні засоби експресивізації», адже саме цей термін має найбільш узагальнений характер і може бути застосованим у значенні прийомів досягнення виразності як з використанням літерних знаків, так і нелітерних (знаки пунктуації, особливі шрифти тощо).

Сучасна графічна система турецької мови отримала свій теперішній вигляд у результаті низки історичних еволюційних процесів. Ключовим моментом у розвитку її видозміни виступив процес запровадження мовної реформи 1928 року Мустафою Кемалем Атаюрком. На зміну османській графіці (видозмінений арабській абетці), яка лежала в основі дореволюційної турецької, тобто османської (офіційної і літературної на той час), прийшла нова система письма – латинська. Саме з цього моменту починається відлік «нової історії» у турецькій графіці.

Дослідниця мови заголовків друкованих турецьких газет О. Козан виділила у своїй монографії два основних різновиди графічних ігор: гру з використанням апострофа, або апострофізацію, та гру з використанням великих літер [7, с. 161]. Апострофізацію авторка вважає найпоширенішим видом реалізації лінгвокреативного потенціалу графічної системи турецької мови.

Слід зазначити, що на відміну від моноролі апострофа в українському правописі, апострофу у турецькій мові приписують низку функцій, які дозволяють більш продуктивно вживати цей графічний знак, як-от деякі з них:

1) відділення словозмінних афіксів (присвійності, відмінку, присУДК:овості) від власних імен: *Yunus Emre'nin, Gaziantep'ten, Türkiye Cumhuriyeti'ni, Refik Halit Karay'mış;*

2) відділення афіксів, які стоять після скорочень і абrevіатур, написаних великими літерами: *TBMM'nin, ABD'de, NATO'dan;*

3) відділення афіксів, які приєднуються до числівників: *2'inci kat, 1992'de, 8,45'lik;*

4) відділення афіксів, які стоять після літери або іншого афіксу: *a'dan z'ye kadar, Türkçede -lık'la yapılmış sözler* [8, с. 46-48].

Наступним з найпростіших та найефективніших способів підкреслення змістовно важливої частини тексту (слова-, виразу- або частини слова-експресеми) є виділення графічних символів. До такого прийому відносимо досить поширений її різновид – капіталізацію. Капіталізація передбачає використання заголовних літер для надання більшої експресивності елементам письмового тексту або ж виділення смислового навантаження у межах слова, виразу, речення тощо. За допомогою такого прийому автор газетних статей реалізує свою креативність у питанні висвітлення конкретного новинного повідомлення.

У заголовку статті «EV'leniyoguz 2017 açıldı» (www.hurriyet.com.tr, 09.03.2017) автори презентують інформацію про відкриття ярмарку, назва якої містить виділений заголовним шрифтом та апострофом фрагмент *ev* – дім. Загалом слово *evleniyoguz* у перекладі означає «ми одружуємося». Функціонально таке виділення частини слова дає інформативний натяк читачеві на те, що виставка стосується не лише товарів та послуг у межах організації шлюбної церемонії, проте і будь-яких питань, що стосуються помешкання.

На веб-сторінках інших Інтернет-видань зустрічаємо аналогічні статті ««Adana Ev'leniyoguz 2017» Fuarı Açılıyor»» (www.haberler.com, 08.03.2017) та ««Adana Ev'leniyoguz 2017» Fuarı Açılıyor»» (www.milliyet.com.tr, 08.03.2017), у заголовках яких достатньо було застосувати апострофізацію для виділення необхідної експресеми. Проте надалі у тексті зазначених видань зустрічаємо симбіоз двох способів графічної експресивізації. Наприклад, *Evlenecek ve evini yenileyecekler için «Adana EV'leniyoguz 2017» fuarı yarın açılıyor – Zавтра відбудеться відкриття ярмарку «Adana EV'leniyoguz 2017» для тих, хто збирається одружитися та оновити свою домівку* (тут і далі переклад – А. С. Каленська).

У рекламній статті «NusrET ScarLET'e dikkat ET! Seni tam arkandan biçaklayacak!» (www.hurriyet.com.tr, 31.03.2017) спосіб капіталізації використано тричі для виділення змістовної частини *et*, яке позначає лексему *м'ясо*. Перші дві лексеми – це назви закладів громадського харчування. У назвах *NusrET* і *ScarLET* («Нусрет» і «Скарлет») виділено особливість цих закладів – направленість на приготування стейків та страв із м'яса. Дієслово *dikkat etmek*, яке у формі інфінітиву складається з іменної частини *dikkat* 'увага' та *etmek* 'робити', використане у наказовому способі другої особи однини, містить омонім *et*: *dikkat ET* – зверни увагу. Омонім у формі допоміжного дієслова *et* навмисно оформлено великими літерами задля візуального декодування авторської задумки – гри з омонімами (*et* – м'ясо і *et* – допоміжне дієслово). Тричі капіталізований у заголовку статті фрагмент 'м'ясо' привертає увагу читача і дає натяк на подальший зміст інформативного фрагменту.

Далі у тексті назви зазначених стейкхаузів обігруються за допомогою апострофізації:

Günaydın Steakhouse yine doğurdu. Oradan ayrılanların açtığı Nusr'et ve Elb'et'ten sonra, bu sefer bir kız: Scarlet – Стейкхауз «Гюнайдин» знову розмножився (народив). Опісля відгалужених звідти Нусрета та Ельбета, на черзі дівчинка – Скарлет.

Таким чином, апострофізація та капіталізація мовних знаків у турецькій мові як способи експресивізації медіатексту можуть і взаємодоповнювати один одного, і взаємозамінити.

Досить яскраво з точки зору використання експресивного потенціалу літерної та нелітерної графіки відбувалося змагання двох таборів політологів і журналістів у кампанії з приводу проведення референдуму 2017 року у Туреччині. Прихована пропаганда, яка заволоділа надзвичайно впливовою сферою у сучасному суспільстві – мовою Інтернет-ЗМІ – дозволила працівникам медіа створити низку креативних лозунгів:

Güneşli yağınlar için, en çok da çocuklarımız için #HAYIR – Для сонячного майбуття, а щонайбільше заради наших дітей #НІ(БЛАГО);

Sosyal medyada 'Komşum HAYIR'lı olsun' kampanyası – Кампанія 'Нехай моєму сусідові щастить' у соціальних медіа;

Hayır'lı sabahları beraber çağıralım – Давайме разом призьемо щасливі ранки;

Türkiye için 'Hayırlı' olan 'Hayır'ı tercih edin – Оберіть для Туреччини благе «Ні».

Експресивність є результатом того, що турецьке слово *hayır* має два основних значення:

1) використовується як заперечна частка *nî*;

2) походить від арабського слова *خير*, що означає 'благо, добро або допомога, яка не потребує віддачі'.

Завдяки графічному ресурсу на позначення розділового знака апострофа, а іноді й використання великих літер загально-вживаний ідіоматичний вираз «Hayırlı olsun!» та інші ад'єктивні спосполучення, які містять прикметник *hayırlı* (наприклад, форми для ввічливих звертань: *hayırlı cumalar*; *hayırlı işler*; *hayırlı günler* тощо), набувають відтінку двозначності: від стандартного традиційного прочитання до виокремлення у свідомості реципієнта семантичної частини 'ні' як елемента впливу на свідомість.

Цікаво, що саме на письмі, коли читач візуально сприймає графічне відокремлення семантично значущого фрагменту, відбувається двозначність тлумачення. В усному мовленні такий ефект, безумовно, не має такої сили, здебільшого нівелюється.

У деяких випадках апострофізація не перетинається з капіталізацією. Візьмемо за приклад заголовок спортивного огляду, який на перший погляд складається з простого двоафіксного ізафету: *İnter'in Melo'dramı! – Мелодрама Інтера!* («Мелу'драма Інтера») (www.hurriyet.com.tr, 20.12.2015).

Завдяки влучному застосуванню друкованого знака у цьому заголовку зашифровується прізвище півзахисника «Інтера» Феліпе Мелу. Двозначність та увиразнення назви досягнуто завдяки прийому апострофізації. Читач візуально декодує у назві частину *Melo* і отримує бажану підказку: драматичний результат гри Інтера певною мірою має бути пов'язаний з невдалим перформансом Мелу.

Серед особливостей мови, які властиві мові сучасних ЗМІ, виділяють й широке використання графічних оказіоналізмів. Поряд з цим поняттям виникають терміни «графодеривація» та «графодериват», які запропонувала Т. В. Попова [4, с. 230]. Утворені внаслідок графодеривації слова, у яких комбінуються дві морфеми різних мов разом, у роботі О. Л. Земської отримали назву «слова-гібриди» [1, с. 7].

У цій статті до складу слів-гібридів відносимо нові лексеми, утворені за допомогою застосування іншомовної морфеми (звичайної англономовної походження) разом з питомо тюркськими (турецькими), вираженими відповідним інваріантом афіксів. Використання розподільного знаку в такому випадку пояснюється зміною внутрішньої графіки слова. Наприклад,

Bir güvenlik yazılımı firmasına göre kablosuz klavye ve fareler, uzaktan hack'lenebiliyor bilgisayarlara kötü amaçlı yazılım yüklemekte kullanılabilir – Як вважає одна компанія з антивірусного програмного забезпечення, безпроводні мишки та клавіатури можливо «хакнути» (зламати) та використати у цілях завантаження потенційно шкідливої програми для комп'ютера (www.manisadabugun.com, 26.02.2016).

Неолексема *hack'lenmek* у формі інфінітива була утворена способом приєднання до англійської морфеми *hack* питомо турецького словотвірного афіксу *-len*, який слугує для творення відіменникових дієслів. Гібридність цього слова, зумовлена використанням різних графічних систем письма, підкреслюється апострофом, який межує на грані зіткнення двох морфем.

Зважаючи на пуристичні тенденції, які підтримуються державною політикою Туреччини у мовному питанні, виникнення таких нових слів способом апострофізації, на кшталт застосування слова *teenager'lik* (до англ. *teenager* – 'підліток' приєднано словотвірний афікс *-lik*, варіативність якого підлягає закону гармонії голосних – риса притаманна аглютинативній турецькій мові) замість *gençlik* (молодь), сприймається неоднозначно: велика кількість іншомовних запозичень та невластиві турецькій мові неолексеми у вигляді слів-гібридів перешкоджають проведенню широкомасштабної кампанії за чистоту мову.

Проте мова Інтернет-видань якнайкраще відображає реалії сучасної дійсності, вона гостро і миттєво реагує на всі зміни, що виникають у певній лінгвосфері, а іноді й диктує правила цих змін.

Серед інших засобів експресивізації тексту виділяємо, проте й не обмежуємося ними, й наступні прийоми графічної репрезентації тексту:

1) увиразнення окремого елемента слова або речення за допомогою виділення іншим шрифтом: **TRUMPLaşmak** (капіталізація + виділення напівжирним шрифтом), *YAŞlanmak* (капіталізація + курсив);

2) графіко-орфографічне порушення норми у вигляді синтезу літер англійського алфавіту і турецької абетки (відповідно: англійський алфавіт послуговується базовою латинкою, а турецький – розширеною, яка містить спеціальні літери): *sachmalama* замість *saçmalama*;

3) використання хештега (#): *Biz şimdi de #mersinkesfet'meye gidiyoruz!*;

4) гра з дужками, або парентезис: *konu(şma)lar, soru(n)lar, başarı(sızlık)*;

5) використання особливих друкованих знаків або піктограм (!), (!!!), (?): *Yalnızca Batu (!) ile sınırlanmışık.*

Іноді цікаве рішення у площині графічного оформлення є настільки впливовим, що лише один символ може відгукнутися в історичній та культурній пам'яті цілого покоління. Власне один з таких прикладів наводиться у статті «11 yıldır her 10 Kasım'da Türkiye O'nu izledi... 1881-193∞» – «Протягом 11 років кожного 10 листопада Туреччина спостерігала за Ним ... 1881-193∞» (www.sozcu.com.tr, 18.11.2016), присвяченій річниці Дня пам'яті Ататюрка. Число 8 у даті смерті у повернутому вигляді сакралізує ідею «духовного безсмертя» першого президента країни у свідомості кожного представника

турецького народу, адже воно перетворюється в математичний символ безкінечності, вічності. Ідея такого перетворення належить відомому у світі турецькому конгломерату Koç Holding, який кожного року готує ці проекти.

Аналіз запропонованих вище прикладів дозволяє підтвердити загальновідомий принцип підпорядкування (взаємодії) системи мовних одиниць у ЗМІ, який реалізується у «поєднанні (чередуванні) експресії і стандарту» [3, с. 31].

Таким чином, до категорії графічних засобів експресивізації тексту турецьких Інтернет-видань входять різні види графічних ігор, які послугуються знаками однакових чи відмінних семіотичних систем. Такі види графічних ігор, як апострофізація та капіталізація, у текстах турецьких електронних газет функціонують не лише окремо, а іноді взаємодоповнюють один одного або вступають у комбінації з іншими видами графічних ігор. Такі комбінації розцінюються позитивно, адже «поєднання різних засобів мовної гри роблять інтелектуальну гру більш захоплюючою для читача» [6, с. 370]. Матеріал, наведений у цій розвідці, не є вичерпним. Автори масмедійних текстів шукають все нових засобів вираження графічної експресивізації, для якої Інтернет дає широкі можливості, а тому це лінгвістичне явище вимагає подальшого дослідження.

Література:

1. Земская Е. А. Системные, нормативные и узусные явления в словообразовании / Е. А. Земская // Современный русский язык. Система – норма – узус /ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова РАН. – М. : Языки славянских культур, 2010. – 408 с.
2. Коваль Т. Л. Засоби експресивізації українського газетного дискурсу початку ХХІ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Т. Л. Коваль; МОНМС України, ДВНЗ «Запорізь. нац. ун-т». – Запоріжжя, 2011. – 19 с.
3. Костомаров В. Г. Русский язык на газетной полосе / В. Г. Костомаров. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 267 с.
4. Попова Т. В. Графодеривация в русском словообразовании конца XX – нач. ХХІ в. / Т. В. Попова // Русский язык: исторические судьбы и современность : труды и материалы III Междунар. конгресса исследователей рус. яз. – М., 2007. – С. 230–231.
5. Санников В. З. Русский язык в зеркале языковой игры / В. З. Санников. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 544 с.
6. Шашкова О. В. Графодеривация как прием языковой игры в СМИ [Электронный ресурс] / О. В. Шашкова, Е. А. Шоболова. – Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/article/n/grafoderivatsiya-kak-priem-yazykovoy-igry-v-smi>.
7. Kozan O. Rus ve Türk Gazete Haber Başlığı Dili: Kültürdilbilimsel Yaklaşım / Olena Kozan. – Ankara : Gazi Kitabevi, 2014. – 213 s.
8. Yazım Kılavuzu / Haz. Şükrü Haluk Akalın... [ve başk.]. – 25. bsk. – Ankara : Türk Dil Kurumu, 2008. – 505 s.

Джерела:

1. www.haberler.com
2. www.hurriyet.com.tr
3. www.manisadabugun.com
4. www.milliyet.com.tr
5. www.sozcu.com.tr